

»Yes! Må vi prøve igen?«

Når 2.a forvandles til en læsemaskine.

AF DORTE KAMSTRUP

Det er onsdag morgen, og 2.a på Marievangsskolen i Slagelse er netop vendt tilbage fra "læsebånd" med naboklassen. Her har eleverne læst i bøger på et passende niveau, og de er nu varmet op til at gå i gang med dagens læseundervisning. Ulla Kirkegaard Larsen, dansklærer i 2.a, drejer tre gange på låsen i klassens dør, det giver en dejlig, lidt mekanisk lyd, der som et trylleslag forvandler eleverne til én stor læsemaskine. Klassen består ikke mere af enkeltindivider, men er nu som én rytmisk puls; et vigtigt led i den maskine, der kører rundt. Aktiviteten kræver ingen introduktion, alle ved, hvad de skal, når de på skift læser en linje fra læsebogsteksten om Magnus Skovmus og fætter Jonas¹. Alle følger koncentreret med i bogen med læsefingeren, lytter, holder næsten vejret. Nu er det sidemanden. Jo, nu er det min tur!

Læsetræningsaktiviteter: læsemaskine og makkerlæsning

Den dag *Folkeskolen* er på besøg med tv-holdet fra dk4, er der læsetræningsaktiviteter på programmet i 2.a. Ulla Kirkegaard Larsen undskylder, at det er læsningens mere kedelige og tekniske side, vi kommer til at overvære, mens hendes kollega i lokalet ved siden af får lov til at vise en mere spændende og farverig undervisning om Katrine Marie Guldagers litterære skikkelse "Frøken Ignora", som også 2.a senere på året skal arbejde med. Men arbejdet i parallelklasserne er eksempler på to lige vigtige sider af læsearbejdet. To sider, der er hinandens forudsætninger.

I 2.a veksles der hen over formiddagen mellem en lang række faglige aktiviteter: lærerens højt-læsning, dialog om teksten, genlæsning af teksten ved hjælp af læsemaskine og makkerlæsning. Man fordyber sig i tekstens sproglige lag; det fonologiske arbejde med fokus på dagens bogstav g - bogstavets standardudtale og betingede udtale - og slutter med elevernes egen jeg-forankrede tekstskrivning.

Emnet for dagens undervisning er *venner*. Læsebogsteksten, som Ulla Kirkegaard læser højt for klassen, handler om musen Magnus og hans fætter Jonas. Man skal ikke have været længe i klassen, før man ved, at venskaber er vigtige. Hvem har været på besøg hos hvem, og hvem skal lege i frikvarteret, i skolefritidsordningen og efter skoletid? Emnet er vedkommende.

Så er det tid til makkerlæsning. Klassen er inddelt i faste makkerpar, der er igen ingen spildtid, ingen unødigt støj, ingen brug for ommøblering. Eleverne er dygtige til at læse, men helt naturligt for læseudviklingen er alle elever i midten af 2. klasse ikke i stand til at læse stillelæsning, det vil sige læse indenad. Derfor er det godt og trygt at læse højt for hinanden to og to. Da teksten på forhånd er gennemarbejdet, lades ingen elever i stikken. Alle ved, hvad de skal, alle kan være med og hjælper hinanden gennem teksten endnu en gang.

Makkerlæsningen giver Ulla Kirkegaard og klassens tilknyttede læselærer ro og mulighed for at komme rundt og høre de enkelte elever læse en længere passage højt. Tid til at læse med den enkelte elev er uvurderligt, når eleverne skal lære at læse. På Marievangsskolen har alle klasser i indskoling en læselærer tilknyttet. Læselæreren kommer i klassen nogle lektioner hver uge, og sammen kan de derfor komme rundt og læse eller skrive med alle elever. Som Ulla Kirkegaard udtrykker det: »Makkerlæsning giver meget læsetid til den enkelte elev. Læselæreren og jeg lytter og supplerer eventuelt, og eleverne hjælper og korrigerer hinanden. Aktiviteten kan nemt differentieres på den måde«.

Makrelæsning giver ro til at høre alle læse. Foto: Thorkild Thejsen

Derudover har man på skolen indgået læsekontrakter med forældrene om 15 minutters læsning hjemme hver dag. Som der står i Slagelse Kommunes vejledende læsehandleplan for 2. klasse:

”Læreren bør i sit arbejde:

- skabe rum for læsning - gerne 15-20 minutter dagligt (...)
- lægge grunden for en senere læserutine gennem arbejde med faste frilæsningsaftaler med den enkelte elev og forældre; for eksempel 10 sider eller 15 minutter hver dag.
- skabe rum i undervisningen for: lærerens oplæsning af inspirerende tekster, der udvikler elevernes sproglige kompetence og viden om verden, elevens højtlesning (makker, elev-lærer eller for hele klassen) og elevens egen selvstændige læsning²”.

På hovedspring i sprogets formelle side

Ulla Kirkegaards læseundervisning er eksemplarisk set ud fra den svenske lingvist og læseforsker Caroline Libergs teori om ”det grammatiske bad”³. Libergs teori er, at eleverne ikke, når de begynder i indskoling, skal tage ét langt bad ned i sprogets formelle side - i fonemer og grafemer - for først efter flere år at komme op af badet som færdigudviklede læsere og skrivere. De stærke elever med gode sproglige forudsætninger klarer nok at blive kastet ud på det dybe vand, men der er stor risiko for, at den svage elev drukner undervejs. Som den danske læseforsker Kjeld Kjertmann udtrykker det: >>Det ’grammatiske’ bad i skolestarten er blevet erstattet af en lang række små ’soppebade’⁴. Det betyder, at eleverne hver dag med afsæt i en meningsfuld aktivitet skal dykke ned i sprogets forside for så igen at vende tilbage til det meningsfulde.

Med afsæt i fortællingen om musen Magnus og samtalen om det at være venner tager 2.a hovedspring helt ned på sprogets havbund - i grammatikken og fonologien. Klassen arbejder nu i deres faste grupper. Opgaven er at skimme teksten igen: Gruppe 1 finder ord, der viser, hvad personerne i teksten gør. Gruppe 2 finder ord, der viser, hvordan personerne er. Gruppe tre finder navneord - eller som en af eleverne udtrykker det: >>De ord, man kan sætte en og et foran<<. Og gruppe 4 finder ord i dagens tekst med g.

Ulla Kirkegaard sikrer sig, at alle grupper ved, hvad de skal gøre, inden opgaven for alvor sættes i gang. Klassen pakkes igen ind i en arbejdsom summen, alle tager ansvar for at løse opgaven. De kender arbejdsformen og er trygge ved den.

2 Se Slagelse Kommunes vejledende læsehandleplan for 2. klasse.

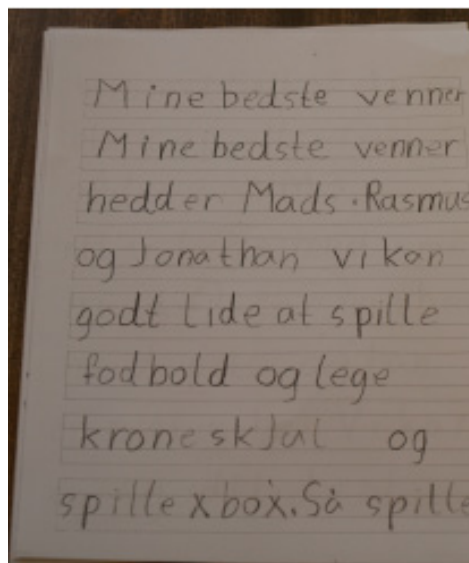
3 Maj Björk og Caroline Liberg: *Veje ind i skriftsproget - sammen og på egen hånd*, Gyldendal, 1999, og Sådan lærer børn at læse og skrive, Gyldendal, 2003.

4 Kjeld Kjertmann: *Funktionelle læsevanskeligheder kan modvirkes*, Skolestart nummer 7/1998.

Gruppeopgaven afsluttes ved, at Ulla Kirkegaard samler op på den elektroniske tavle - en efter en fremlægger eleverne deres opgaveløsninger. Ordklasser diskuteres, ord som "klatrer" staves højt, og mange forskellige g-lyde diskuteres. Det føles som lysår, siden 2.a begyndte i børnehaveklassen og lærte, at et g var et g og første bogstav i gås og giraf. 2.a har allerede taget mange sproglige "soppe-bade" og jonglerer nu med begreber som kineserlyde - når g optræder i ng som for eksempel i konge og drenge. De taler om korte og lange g'er og ved, at g nogle gange kan komme til at lyde som et k som for eksempel i dagens tekst, hvor der tales om "stegte æbler".

Hvordan staver man til kroneskjul og kreativ?

Efter arbejdet med sprogets mere formelle sider er det tid til igen at få mere fast grund under fødderne; til det kommunikative og meningsfulde. Klassen skal nu med afsæt i dagens tekst og egne erfaringer skrive tekster om venskaber - deres bedste ven.

Skrivningen i indskolingen er jeg-forankret. Det betyder, at den nødvendigvis må tage afsæt i børnenes egen erfaringsverden. I 2.a sker dette, fortæller klassens lærer, gennem skrivning af logbog, små hverdagsberetninger og fiktive fortællinger. I dag skriver eleverne om venskaber, men deres tykke portfoliomapper vidner om mange og meget forskelligartede skriveaktiviteter.

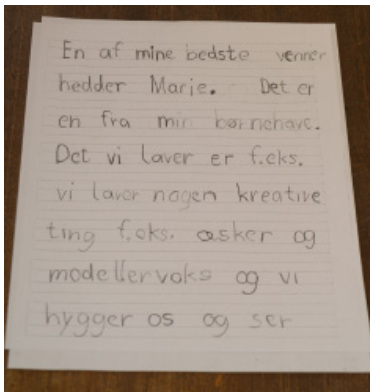
I begyndelsen af 2012 skrev 2.a og 2.b "Nytårstaler", hvori de så tilbage på det år, der var gået: Hvad var der sket i verden, i Danmark og i deres eget liv? Små mennesker kan sagtens tænke store tanker. Jordskælv i Japan, mord på unge mennesker på Utøya, trusler om skolelukninger i Slagelse, og at KB-hallen brændte, så man ikke kunne komme til danseopvisning - store og små begivenheder, som har sat sig spor, som det er vigtigt at sætte ord på.

Store og små begivenheder, som det er vigtigt at kunne sætte ord på.

Foto: Thorkild Thejsen

Teksterne i 2. klasse er *autentiske* for at bruge et andet Caroline Liberg-begreb. Det er ikke ligegyldige udfyldningsopgaver eller "Læs og forstå". 2.a skal læse, og de skal forstå, men det sker i meningsfulde sammenhænge og med respekt for børnene; undervisningen tager eleverne alvorligt.

Klassen er tydeligvis vant til at skrive. De har skrevet næsten siden skolestart, for som Ulla Kirkegaard siger: >>Lige fra første dag vi starter i 1. klasse, begynder de at skrive logbog, for som man siger i dag: Hvad kommer først, læsningen eller skrivningen? Det er to sider, der er dybt afhængige af hinanden. Når eleverne skriver, bliver de meget opmærksomme på lyde og ord, dér får de et redskab, som de så bruger igen, når de læser<<.

Eller som der står faghæftet "Fælles mål - dansk":

"Eleverne skal, også før de behersker den konventionelle stavning, opleve, at skrivning dels er en kommunikationsform, hvor man kan meddele sig til andre om det, man har

på hjerte, dels er en metode til at fastholde ideer og tanker. Eleverne skal skrive i forskellige genrer med forskelligt formål og til forskellige modtagere. De skal bruge skrivningen til at fastholde og udvikle deres tanker og ideer".

2.a er allerede på vej væk fra børnestavningen og godt på vej til en mere konventionel stavning. De ved nu godt, at noget er mere korrekt end andet - og gennem arbejdsruoen høres de mange grammatiske samtaler med læreren og hinanden om, hvor mange m'er der er i gemme, eller hvordan man staver til playstation, kreativ og kroneskjul. Alt sammen ord, der er vigtige i den kommunikative sammenhæng. Gang på gang må et nyt ord siges højt. Der smages på hver enkelt lyd (fonem), som én for én omsættes til et bogstav (grafem) - nogle ord mere lydrette end andre eller for igen at citere den svenske forsker Caroline Liberg:

"Eleverne opbygger trin for trin en forståelse for skriftens meget abstrakte principper, som inden for sprogvidenskaben kaldes for grammatisk fonologiske regler (...) Under skrivning vil børnene lidt efter lidt møde undtagelser fra disse trin, som vi til daglig kalder staveregler. Dette indebærer, at de lærer at gå fra en rendyrket fonologisk anvendelse af skrifttegnene (det vil sige stavning på grundlag af udtale) til en ortografisk (det vil sige stavning på grundlag af staveregler)".

Hvad kan en dygtig underviser?

Men én ting er den danskfaglige og læsefaglige undervisning, noget andet er at transformere børn til skoleelever, en stor og vigtig opgave for enhver klasselærer i indskoling. Hvad er det, der får Ulla Kirkegaards undervisning i 2.a og hendes kollega Rita Hjorts undervisning i 2.b til at lykkes? Når man spørger til den tydelige struktur, man mærker i undervisningen, udtrykker Ulla Kirkegaard det selv således: >>Jeg kan mærke, at børnene har stor glæde af, at der er en tydelig struktur. Det giver dem en ro, inden de skal i gang. Der er meget, de ikke behøver at bruge krudt på, fordi de nu ved, hvad de skal lave. De vaner begyndte de at opbygge allerede i 1. klasse<<.

Den australske professor John Hattie⁶ konkluderer på baggrund af den måske største uddannelsesundersøgelse nogensinde, at den klare vinder blandt lærerne er den lærer, der:

- har høje forventninger til alle elever,
- skaber positive elev-lærer-relationer,
- tydeligt identificerer, hvad eleverne skal arbejde med,
- knytter sine tilbagemeldinger til de små, men vigtige trin i læreprocessen,
- bruger og praktiserer regler,
- kan lede/styre klassen.

6 Professor John Hattie har samlet over 800 metaanalyser af forskellige undersøgelser af skoleelevers opnåelse af mål. Hans undersøgelse er verdens største undersøgelse, som ser på, hvilke faktorer der bidrager til at forbedre elevernes præstationer. Undersøgelsen omfatter over 80 millioner elever, ser på mere end 50.000 mindre undersøgelser og er sandsynligvis en af de største uddannelsesundersøgelser nogensinde. Det britiske lærerfagtidsskrift "Times Education Supplement" kalder undersøgelsen "læringens hellige gral". <http://videnskab.dk/kultur-samfund/dygtige-laerere-er-vigtigst-undervisningen>

Der er en fast struktur og tydelige forventninger. Klasseledelse er et ord, der ikke nævnes, men som ligger ligefor.

De to lærere har været på Slagelse Kommunes 30-timers indskolingskursus i læsning med kolleger fra de andre skolers 0.-3.-klasser. Her har de blandt andet arbejdet med konklusionerne på læseundersøgelsen Nordlæs⁷. I den står der:

”I de tre 1.-klasser og to 2.-klasser, som havde de bedste prøveresultater, havde undervisningen følgende fællestræk: stillelæsning i klassen, eleverne læser for hinanden i små grupper eller parvis, lærerens højtlesning, eleverne lærer nye ord fra tekster, eleverne giver mundtligt resume af deres læste tekster, finder temaer/budskab, sammenligner billede og tekst⁸”.

Alt dette mestrer Ulla Kirkegaard og Rita Hjort. Det er rart at være elev i deres klasser.

Foto: Thorkild Thejsen

Der står også:

”Klasser med elever med overvejende gode læsefærdigheder arbejdede mere selvstændigt eller i grupper end klasser med overvejende dårlige læsefærdigheder⁹”.

De to 2.-klasser på Marievangsskolen er alle tæt på at have opfyldt de kommunalt opsatte mål for klassetrinnet:

”Skrivning:

- er bevidst om at der findes mange ikke lydrette ord,
- kan skrive enkle hverdagsberetninger, fiktive fortællinger og små fagtekster med begyndende struktur (...)

Mundtligt:

- kan skelne mellem fakta og fiktion,
- kan gå i dialog om læste, sete eller hørte tekster (film, tv, litteratur med videre),
- er sprogligt opmærksom og kan samtale om sproget generelt og i tekster.

Læsevaner:

- kan finde og udvælge bøger til egen læsning,
- har en begyndende bevidsthed om udbyttet af det læste,
- udvikler begyndende læserutiner¹⁰”.

7 Sommer, Marianne (o.a.): *Nordlæs - en undersøgelse af læsefærdigheder i 1.-3. klasse*, Danmarks Pædagogiske Institut, 1996.

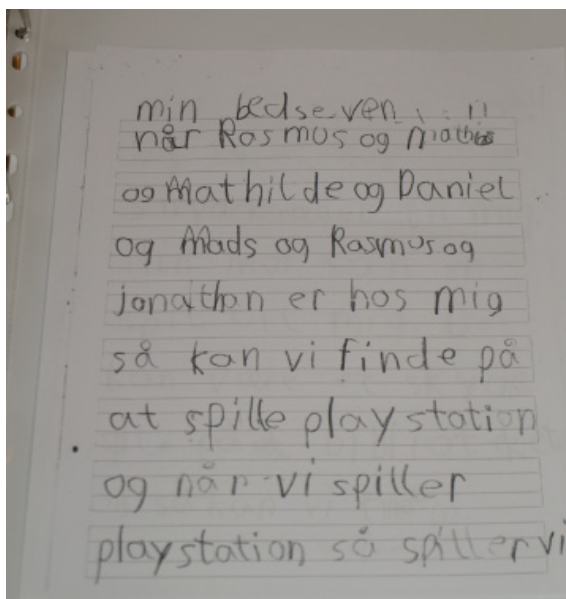
8 Ibid side 176.

9 Ibid side 176.

10 Se Slagelse Kommunes vejledende læsehandleplan for 2. klasse.

Det er ikke til at sige, om den gode undervisning skyldes det kommunale kursus og Slagelse Kommunes vejledende læsehandleplaner - hvad en kommunal læsekonsulent gerne vil tro. Eller om det skyldes Ulla Kirkegaard og Rita Hjorts erfaringer, rutiner, relationskompetencer og gode fornemmelse for, hvad der virker. Men det indtryk, der står tilbage, når man forlader klasserne, er, at her er en gruppe elever, som har fået den bedst tænkelige start på skolegangen og livet.

Ulla Kirkegaard Larsen skal derfor aldrig mere undskylde sin læseundervisning. At gå i skole er også struktur, træning, rutiner og forudsigelighed. Som hun selv udtrykker det: >>Når vi arbejder med læsetræningsprocessen, som tv-holdet fra Folkeskolen overværede en del af hos mig, mener jeg, at variation er vigtig. Ikke nødvendigvis samme time eller dag, men over lang tid<<. Og måske er det ikke så kedeligt endda, for som eleverne sagde, når læsemaskinen blev slukket: >>Yes! Må vi prøve igen?<<

Læs mere om den første læse- og skriveundervisning

Caroline Liberg: *Sådan lærer børn at læse og skrive*. Gyldendal, 1. udgave 1997, 2. udgave 2009

Bogen giver et fyldigt overblik over børns læse- og skriveudvikling fra tidlig førskolealder til de første skoleår. Den koncentrerer sig blandt andet om, hvordan evnen til at læse og skrive vokser frem og udvikles i samspil mellem barnet og de voksne, og hvordan læsning, skrivning og samtale om det, der læses og skrives, spiller sammen og forstærker hinanden. Denne anden udgave inddrager de senere års forskning inden for læse- og skriveudvikling, blandt andet afsnittene om, hvordan man kan arbejde i daginstitution og skole, er opdateret.

Maj Björk og Caroline Liberg: *Veje ind i skriftsproget - sammen og på egen hånd*. Gyldendal, 1999

Bogen tager udgangspunkt i den forskning, som Caroline Liberg beskrev i *Sådan lærer børn at læse og skrive*; men nu handler det om praktisk undervisning. De to forfattere beskriver, hvordan pædagoger og lærere kan støtte og evaluere den tidlige læse- og skriveudvikling. Derudover indeholder bogen et centralt afsnit om metodikken bag genren "store og små bøger" og et afsnit om tosprogede børns skriftsproglige udvikling.

Klara Korsgaard, Monique Vitger og Sara Hannibal: *Opdagende skrivning - en vej ind i læsningen*. Dansk lærerforening, 2010

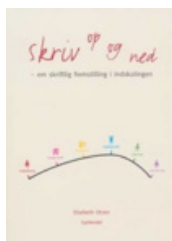
Bogen bygger på et treårigt udviklingsprojekt, hvor en børnehaveklasseleder arbejder med opdagende skrivning og lader børnene skrive i tre klasser fra begyndelsen af børnehaveklassen. Forfatterne præsenterer en række gode grunde til at arbejde med opdagende skrivning i børnehaveklassen. De skitserer teorien bag metoden og giver konkrete anvisninger til, hvordan man kan arbejde med opdagende skrivning. Små film i tilknytning til bogen:
www.videnomlaesning.dk/projekter/film-om-laesning-og-skrivning/

Jette Løntoft og Annette L. Christiansen: *Læsetegnelse på andetsproget dansk*. Dansk lærerforening

Bogen er først og fremmest skrevet til dansk lærere og læsevejledere, som underviser tosprogede elever, og som kan have glæde af en introduktion til feltet samt en præsentation af en lang række konkrete eksempler og ideer til undervisningen.

>>Blot en enkelt tosproget elev i din klasse berettiger læsningen og brugen af denne bog. [...] - dels er bogen hurtigt læst, dels vil de øvrige elever garanteret lukre af den formidlede viden og de anbefalede metoder<<, hed det i anmeldelsen på folkeskolen.dk

Elsebeth Otzen: *Skriv op og ned - om skriftlig fremstilling i indskolingen*. Gyldendal, 2007

Bogen handler om skriftlig fremstilling i indskolingen. Den giver blandt andet svar på, hvorfor det er så vigtigt at arbejde med skriftlig fremstilling i de små klasser, hvordan man arbejder med tænkeskrivning og præsentationsskrivning, og hvilke redskaber der er mest grundlæggende for en god skriftsproglig udvikling. Bogen kan både læses selvstændigt, for eksempel på lærer- eller læsevejlederuddannelsen, og bruges som lærervejledning til opgavebogen "Springbrættet".

Elsebeth Otzen: *Bag om rakterne*. Special-pædagogisk Forlag, 2007

Bogen indeholder kapitler om læsning før skrivning, læseprocessen, læseudvikling, skriveudvikling, sammenhæng mellem læsning og skrivning, fonemanalyse og fonemsyntese, elever med læse- og skrivevanskeligheder, evaluering og elevplaner.

Dorte Kamstrup er skolekonsulent i Slagelse Kommune, cand.mag. i nordisk sprog og litteratur samt medieæstetik. Seminarielæktor i dansk ved KDAS/Professionshøjskolen UCC 1999-2009.

Selv ikke to tv-fotografer og en journalist kan bryde koncentrationen, når læsemaskinen kører.
Foto: Thorkild Thejsen

Læs også her på folkeskolen.dk

- *>>Det er li'som med Lynet McQueen<<* af Dorte Kamstrup.
- *En fælles kommunal læseindsats i Slagelse* af Thorkild Thejsen.

Mere om Slagelse Kommunes læseindsats:

Alle dokumenter om kommunens læseindsats kan findes på www.slagelse.dk.
Klik på "Børn & Unge", vælg "Skoler og SF" og klik derefter på "Læseindsats".
www.slagelse.dk/Boern+og+unge/Skoler+og+SFO/Laeseindsats.htm

Læsemagasinet på dk4 og folkeskolen.dk

De tre tv-udsendelser om læsning i Slagelse hedder:

- Læsemagasinet 3: *Sikre, hurtige og glade læsere.*
- Læsemagasinet 4: *Læsning i fagene.*
- Læsemagasinet 5: *Fælles om læsning og skrivning.*

Læsemagasinet er en serie tv-programmer, som produceres af dk4, Nationalt Videncenter for Læsning og fagbladet *Folkeskolen*. Udsendelserne kan ses her på folkeskolen.dk